

RECENZE – REVIEWS – BESPRECHUNGEN – РЕЦЕНЗИИ

Vit Bubeník: A Historical Syntax of the Late Middle Indo-Aryan (Apabrahṃsa). John Benjamins Publishing, Amsterdam/Philadelphia 1998, xxiv + 267 s. (ISBN 90-272-3670-4)

Nová kniha bývalého absolventa Filozofické fakulty brněnské university navazuje na dva jiné tituly, které Bubeník vydal v poslední době, totiž na studii napsanou spolu s Johnem Hewsonem *Tense and Aspect in Indo-European Languages: Theory, Typology, Diachrony* (Benjamins, Amsterdam 1997) a o pouhý rok starší práci *The Structure and Development of Middle Indo-Aryan Dialects* (Motilal Banarsidas, Delhi 1996).

Bubeníkova *Syntax* je vskutku průkopnickou prací neboť dosud jedinou studií, plně věnovanou syntaxi středoindických jazyků je *Historical Syntax of Middle Indo-Aryan* (In: *Indian Linguistics* 13/1953, s. 355–473) Sukumara Sena, která vyniká spíš výčtem dokladů než ucelenou syntaktickou teorií. Bubeníkova kniha tedy vstupuje v zásadě na pole dosud neorané. Novodobé monumentální práce Speijerovy (*Vedische und Sanskrit Syntax. Grundriss der Indo-arischen Philologie I.6*, Trübner, Strassburg 1896) a Delbrückovy (*Altindische Syntax*, Waisenhaus, Halle 1888) jsou dnes dosti zastaralé a výlučně se obírají védštinou a klasickým sanskrtem. Novoindickým jazykům je přirozeně věnována pozornost větší, přičemž jako soubornou studii lze jen doporučit knihu C. P. Masicy (*The Indo-Aryan Languages*. Cambridge University Press, Cambridge 1991).

Přitom je obecně známo, že indoárijské jazyky (spolu s jazyky íránskými) tvoří nesrovnatelnou přírodní laboratoř diachronní lingvistiky s tisíci lety nepřerušené tradice tvorby a uchovávání náboženských a literárních textů, již se jen stěží blíží v Evropě řečtina stářím prvotních dokladů (avšak s pouhým jediným jazykovým „potomkem“) a kontinuum jazyků románských (s mnohem mladšími památkami latinskými).

Jako apabrahṃsu dnes označujeme středoindický literární dialekt používaný přibližně od 5. do 12. stol. n. l. Nebyla však rozhodně jediným literárním jazykem, používaným v té době, její užití v literární tvorbě nebylo, stejně jako užití jiných literárních jazyků, totiž *klasického sanskritu* a tzv. *literárních prákrutů*, věci libovůle (či snad jazykových znalostí!), ale stylistiky. Apabrahṃsa je diachronně klasifikována jako přechodný stav mezi středoindickými a novoindickými jazyky.

První část nové Bubeníkovy knihy se nazývá *Methodology, Sociolinguistic Background and Apabrahṃsa literacy corpus* je sestavená z kapitoly metodologické a důležité kapitoly sociolinguistické, v níž se pro účely knihy vyčerpávajícím způsobem podává nárys sociální, politické a jazykové situace severní Indie (= území osídlená indoárijskými národy, tzv. *Árjavarty*) ve zkoumaném časovém období 5.-12. století. Navazuje kapitola rozebírající domácí gramatickou tradici apabrahṃše, zejména práce Vararuciho a Hemacandry. Čtvrtou samostatnou kapitolu první části tvoří výklad o korpusu apabrahṃšových literárních děl.

Do první části patří, jak jsem výše uvedli, výklad metodologický, u kterého se zastavíme.

Bubeník především nepředpokládá u čtenáře detailní hlubokou znalost zkoumaného jazyka, proto jednotlivé gramatické jevy dokumentuje příkladem, který je následován sémanticko-gramatickým rozбором funkční gramatiky, používající metody pražské školy Danešovy a Sgallovy a amsterdamské Dikovy a Siewierské.

Výklad je dokládán příkladem z korpusu, doprovázeným odkazem na zdroj, na dalším řádku následuje gramatická analýsa a anglický překlad (viz níže).

Druhá část je vlastní historickou gramatikou pozdního středověkého jazyka.

Pro přílišnou výlučnost tématu se zde nebudeme pouštět do příliš detailního rozboru Bubeníkových tezí, spíše zvýrazníme takové prvky práce, pro něž je nutné *Syntax* doporučit jak diachronním jazykovědcům, tak i badatelům na poli syntaxe jako přínosný inspirační vzor.

Druhá část je rozdělena na následující výklady:

Pátá kapitola *Restructuring of the Nominal System and the Evolution of the Phrasal Case* je, jak je už z názvu zřejmé, zasvěcena procesu redukce počtu pádových sufixů staroindického období (až osmi vzájemně odlišných pádů) k systému přímého/nepřímého pádu (často koncovkou neodlišených) moderních indických jazyků (např. hindština), především však způsobu, jakým bylo toto omezení morfosyntaktických prostředků suplováno užitím nových analytických postposic.

Např.: sti. *grhe* (loc.sg. „v domě“, nom.sg. *grham*) má v apabramší paralelu tvořenou pomocí postposice *majjhe* < sti. *madhye* „ve středu“ k genitivně-lokativnímu pádu *gharaho*, tedy *gharaho majjhe*, srov. hindské *ghar mē*.

Šestá kapitola *Restructuring of the Pronominal System and the Evolution of the Phrasal Case* je věnována stejnému problému u pronominální flexe, přičemž je zdůrazněn význam vzniku typologicky vzácného systému dvojitého nepřímého pádu (double-oblique case) u 1. sg. a 2. sg., kdy stejný tvar pronomina je užíván jak u agentu ergativního užití, tak u objektu neergativního.

Sedmá kapitola *Evolution of Grammatical and Lexical Aspect* přímo navazuje na výše zmíněnou studii Hewson & Bubeník 1997 a rozebírá problém aspektového systému v středověkých jazycích po zániku starých finitních forem vyjadřujících minulý čas. Perfektum (retrospektivní aspekt) bylo nahrazeno novým analytickým tvarem pasivního participia s kopolou, které je ve spojení s intransitivním slovesem aktivního významu,

např.: *āgato* 'mhi
come+PP/M be+1/SG
„I have come (Masc).“

zatímco ve spojení s transitivním slovesem je význam pasivní.

Např.: *muttā* 'mhi
liberate+PP/F be+1/SF
„I am/have been liberated (Fem).“

Preteritální význam je dodán kopolou ve tvaru *āsi* (což není než ojedinelý tvar finitního préterita od sti. kořene *as-* „být“) či participiem *thiu* (od sti. kořene *sthā-* „stát“).

Progresivní aspekt je vyznačen kontrastem mezi habituálem (např.: *bhammai* „he roams“) oproti přítomnému (např.: *bhammantu acchai* „he is roaming“). Bubeník zde zdůrazňuje podobnost se systémem anglickým. Preteritální význam se vytváří participii *acchii* „být“ či *thiu*.

Obsáhlejší výklad o lexikálním aspektu ponecháváme zde stranou.

Osmá kapitola *The Old Synthetic and the New Analytic Passive* se zabývá rozvojem této kategorie v středověkých jazycích. (Připomeňme, že staroindické pasivum není nic více než zvláštní tvar media! V sanskrtu je protiklad aktivum : medium, nikoliv však aktivum : medium : pasivum.)

Od pasiva není již daleko k tématu deváté kapitoly *The Emergence and Development of the Ergative Construction*. Ergativní konstrukce bývá pokládána za jeden ze základních rysů novověkých jazyků a sama tato kapitola může být pokládána právem za klíčovou. První část tvoří výklad funkční teorie původu ergativní konstrukce, pokračuje se rozбором posesivní a agentivní konstrukce v středověké indičtině a dále procesem „přetahováním lana“ mezi konservativními a eliminativními prvky, aby se skončilo otázkou ergativní interpretace konstrukcí s minulým pasivním participiem v apabramší. Bubeník předpokládá počátek ergativní konstrukce skrze ztrátu finitních

preteritálních forem (viz 7.kap.), kdy pouze minulá pasivní participia zůstala vyjadřovat minulost, přičemž participium bylo překategorizováno zčásti v ergativním významu. Rovněž zdůrazňuje význam pronominálního systému pro tento proces (viz výše).

Desátá kapitola *The Scope of the Causative* rozebírá (kromě funkční teorie kausativisace vůbec) proces kausativisace z na příkladech finitních kausativ,

např.: <i>dhāi</i>	<i>narāhiva</i>	<i>dāvai</i>	(Riṭṭha 3.1)
nurse	king	see+CAUS+3/SG	

„The nurse shows (her) the king.“

i nefinitních,

např. <i>avuhu</i>	<i>padarisiu</i>	<i>appaṇau</i>	(Pc 1.3.12)
ignorance	see+CAUS+PP	own	

„I manifested my ignorance.“

ve srovnání se sanskrtem a prákrty, zejména srovnáním aktivních a pasivních kausativ. Celý tento proces je spojován s otázkou ergativity.

Jedenáctá kapitola *Mood and Modality* zpracovává otázku modu v apabramší (přehodnocenou oproti staroindickému systému).

Dvanáctá kapitola *Absolute Constructions* obsáhle rozebírá přežívání a rozvoj absolutních konstrukcí v apabramší v srovnání se stavem staroindickým.

Třináctá kapitola *Complementation and Relativization* zmiňuje otázky větných členů, jejich původu a užití.

Čtrnáctá, závěrečná kapitola shrnuje klíčové these knihy a zdůrazňuje ty poznatky, které autor sám považuje za nejdůležitější.

Představuje též východisko k nově připravované Bubeníkově knize *A Historical Syntax of Early New Indo-Aryan Languages*, která spojí tisíciletí indického jazykového vývoje na poli syntaktickém v celek.

Na závěr nelze než znovu ocenit původnost a záslužnost práce, kterou Bubeník odvedl, a *A Historical Syntax of the Late Middle Indo-Aryan (Apabramśa)* všem zájemcům jen vřele doporučit jako dílo mimořádné.

Ondřej Šefčík

Obsah — výraz — význam I–II, Miloši Dokulilovi k 85. narozeninám, FF UK. Díl II s Nadací Viléma Mathesia, Praha 1997, 304 a 220 stran (ISBN 80–85899–37–X a ISBN 80–85899–43–4).

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy vzdala tímto publikačním počinem zasloužený hold jednomu z nejpřednějších současných českých lingvistů. Škoda že se tak děje s určitým zpožděním: PhDr. Miloš Dokulil, DrSc., oslavil uvedené životní jubileum 5. července 1997 a recenzovaný dvoudílný soubor ve skutečnosti vyšel z technických důvodů až na přelomu listopadu a prosince 1998.

Vědeckým redaktorem prvního svazku byl prof. Oldřich Uličný, druhý svazek, převážně věnovaný vlastnímu jubileu, uspořádaly a redigovaly prof. Jarmila Panevová a Zdena Skoumalová, DrSc. Na vzniku publikace, jak čteme ve druhém dílu, se podílelo mnoho jednotlivců a institucí, zejm. Ústav formální a aplikované lingvistiky MFF UK, Ústav pro jazyk český AV ČR a v neposlední řadě ovšem Katedra českého jazyka FF UK. Vznik této záslužné publikace pomáhali prosa-